

Залишається також загроза того, що розробка концепції регіональної політики в Україні матиме характер чергової “кампанії” слідом за розробкою концепції адміністративної, муніципальної реформи тощо, залишиться декларацією намірів, не буде розвинута і в повній мірі реалізована.

Підводячи підсумки вищесказаного, слід визнати за необхідне даліше удосконалення правової, насамперед законодавчої, бази державної регіональної політики, яка б чітко визначила її загальні принципи, здійснила типологізацію регіонів для цілей державного регулювання їх розвитку, розробила принципи і методи державної підтримки проблемних регіонів, закріпила порядок розробки і реалізації цільових програм регіонального розвитку. Початком такої роботи повинно стати, на нашу думку, прийняття закону “Про основи державного регулювання регіонального розвитку в Україні” чи подібного законодавчого акту. У цьому та інших актах необхідно нормативно закріпити правовий зміст понять “регіон”, “державна регіональна політика”, коло її суб’єктів та об’єктів тощо, максимально уніфікувавши ці поняття з відповідними положеннями актів Європейського Союзу.

Без створення адекватної законодавчої бази здійснення державної регіональної політики залишиться недостатньо ефективним, що підтверджує вітчизняний та зарубіжний досвід.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою державного управління і менеджменту
Національної академії державного управління при Президенті України
(протокол № 10 від 9 березня 2004 року)*

*Кіндзерський С.А.,
заступник голови Хмельницької обласної
державної адміністрації*

ПРАВОРОЗ’ЯСНЮВАЛЬНА РОБОТА ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧАСНИКІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ТА РЕФЕРЕНДУМІВ В УКРАЇНІ

Ще у давні часи люди розуміли, що знання про політику та право мають унікальну здатність проникати в усі сфери людської життєдіяльності і в такий спосіб торкатися інтересів кожного. Як слушно зауважив ще у далекому 430 році до нашої ери античний мислитель: “Лише деякі люди можуть творити політику, але мати судження про неї можуть усі”. Отже, будь-яка людина повинна бути зацікавленою в тому, щоб мати хоча б мінімальні, найбільш загальні знання про політику, свої права і обов’язки, механізми функціонування політичної влади, про тих, хто здійснює управління країною, регіоном, містом, приймаючи важливі рішення та відповідаючи за них.

Всім відома непрописна істина, що будь-яка держава є сильною своїми громадянами. В цьому контексті правова просвіта постає як засіб збереження й зміцнення державності, інтегрування розрізнених частин суспільства у розмаїту цілісність, а знання людей про політичну систему, політичні ідеології та інститути, явища і процедури, за допомогою яких забезпечується їх участь у політичних процесах, - практично долучає їх до мистецтва управляти державою.

Питання правової просвіти як системного чинника підвищення загальної правової культури було об'єктом наукових досліджень як представників правової науки (В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, А.Б. Венгерів, О.В. Малько, М.М. Марченко, О.Ф. Скакун, В.М. Хропанюк, В.В. Цветков), так і фахівців у галузі державного управління (В.М. Князєв, Н.Р. Нижник, В.М. Олуйко, В.О. Шамрай). Проте вказане питання розглядалось зазначеними авторами лише в контексті загальнонотеретичного підходу. А це означає, що наразі комплексне наукове дослідження щодо питань правопросвітницької роботи, та її впливу на процеси управління державою та участі громадян в політичному житті суспільства в літературі відсутнє. Саме вирішенню цього питання і присвячена стаття.

Слід зазначити, що громадяни повинні мати такий рівень і таке коло обізнаності в царині права, зокрема щодо політичного життя та діяльності владних структур, який в повній мірі відповідає обсягу їх прав і обов'язків як учасників політичного процесу, в тому числі і виборчого. Як відомо, державний лад більшості сучасних демократичних країн заснований на дотриманні низки важливих принципів. Серед них чільне місце посідають вільні, прозорі та справедливі вибори. Свого роду це іспит держави на демократію, своєрідний тест суспільства на політичну зрілість та відповідальність, де підсумки голосування, голоси всіх виборців є соціальною оцінкою кожного суб'єкта виборчого процесу.

Крім того, вибори - це ще й, а можливо насамперед, широкий діалог за участю всіх без винятку громадян щодо майбутнього своєї країни, її подальшої долі, устремлень та пріоритетів.

Глибоко переконаний, що у наших людей, в тому числі й подолян, які хоча й стомилися від господарських та соціальних проблем, стійко пережили всі політичні кризи та економічні спади, залишилася готовність і бажання брати активну участь у такій розмові. Для переконливості наведу кілька цифр.

Управлінням з питань внутрішньої політики облдержадміністрації періодично проводиться опитування населення області з метою вивчення громадської думки в регіоні стосовно актуальних питань життєдіяльності держави та області. В перелік питань, на які пропонується відповісти респондентам, включаються й такі, що стосуються виборчих процесів та політичної грамотності і активності їх учасників. Узагальнені результати цієї роботи використовуються при проведенні аналізу суспільно-політичної ситуації в регіоні, оцінці правової культури учасників виборчого процесу, їх ставлення до системи виборів, прогнозуванні результатів виборів і активності виборців, знання ними суб'єктів виборчого процесу тощо. До прикладу, показовим є той факт, що результати опитування, проведеного управлінням на початку 2002 року засвідчили, що у виборах 2002 року передбачається участь близько 76-77% хмельничан. Активність виборців у Хмельницькій області за результатами самих виборів становила 75,9%.

Проведене у червні 2002 року опитування населення області, яке ще пам'ятало досвід останнього виборчого процесу, засвідчило, що трохи більше третини респондентів (34%) на той час, вважали, що система виборів в Україні повинна залишатись змішаною, майже стільки ж (33%) висловились за пропорційну систему, байдужість до цього питання проявили 8% опитуваних, не визначились з відповіддю - 25%.

Згідно з проведеним в травні 2003 року опитуванням населення області (2500 осіб) щодо їх ставлення до найбільш на той час дискусійних в суспільстві питань, було отримано такі результати: за перехід до парламентсько-президентської форми державного правління висловились 79,4%, проти - 9,2%; за надання результатам Всеукраїнського референдуму вищої юридичної сили - 61,4%, проти - 26%; за пропорційну систему виборів - 53%, проти - 24,7%. Як видно, через рік прихильників пропорційної системи виборів значно побільшало.

Опитування 400 осіб - мешканців м. Хмельницького, проведене 24-25 січня цього року Фондом "Демократичні ініціативи" засвідчило, що переважна більшість хмельничан (88%) виступає за обрання Президента України населенням на загальнонаціональних виборах. Вважають, що обирати Президента має Верховна Рада лише 3% і 7% вважають, що така посада взагалі не потрібна. Зазначені цифри, на мою думку, досить красномовні щодо усвідомлення своєї ролі в політичному процесі принаймні опитаних хмельничан.

Визнання надзвичайної важливості зазначеного права громадян знайшло своє відображення у Конституції України¹, де інститут виборів виділено в окремих розділ. Основним Законом держави закріплено комплекс взаємопов'язаних політичних прав громадян України, використовуючи які, вони беруть участь у державних процесах. На думку багатьох науковців, устрій державної влади є центральною проблемою політичного мислення.

Єдиним джерелом влади в Україні згідно з Конституцією в Україні є народ. І це конституційне положення неправильно вважати лише декларативним. Воно досить важливе і відповідальне, оскільки народ не тільки має право, а й повинен через певний період брати участь у формуванні органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Але встановлення прав і свобод людини і громадянина навіть у нормативно-правовому акті найвищої юридичної сили не є однозначним показником їх реальності. Адже, як відомо, конституції тоталітарних держав, у тому числі й колишнього Радянського Союзу, теж проголошували широкі права і свободи. Тому вирішальне значення в цьому питанні має реальне забезпечення цих прав та свобод, що є однією з найважливіших ознак демократичної, правової держави, якою прагне бути Україна. На моє глибоке переконання, особливе місце в механізмі захисту прав та свобод людини і громадянина належить саме питанню ефективної організації правової освіти виборців.

Здавалося б, проста процедура - з'явитися на дільницю в день виборів і віддати свій голос за того чи іншого кандидата, політичну партію або блок, чи на референдумі визначитися з відповіддю на конкретне запитання. Проте складність в тому, що такий вибір повинен здійснюватись суб'єктом виборчого процесу цілком усвідомлено. Тому громадяни, які мають право голосу, повинні бути достатньо освіченими та поінформованими, а отже, кваліфікованими виборцями. Тобто мати чітку правову позицію, а можливо, навіть, політичну симпатію.

Отже, голосування чи то на виборах, чи на референдумі є політичним рішенням громадянина, прийняття якого неодмінно базується на певному рівні політичної та правової культури як конкретної особи, так і всього суспільства.

Вибори, як і референдум, є політичною акцією, що реалізує народне самоврядування через політичну систему країни, а також в якій виявляється ментальність, культура, освіченість кожної людини. Свідома реалізація політичного права обирати і бути обраним до органів влади та органів місцевого самоврядування може здійснюватись громадянами, насамперед, обізнаними у сфері конституційних та законодавчих засад щодо статусу, функцій і повноважень посадових осіб, які обираються: Президента України, народних депутатів України, депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

Народне волевиявлення в Україні здійснюється, як уже зазначалося, шляхом виборів та референдуму. Ці конституційно-правові інститути передбачають сукупність правових норм, що регулюють процес обрання громадян до представницьких органів та на виборні посади, прийняття рішень загальнодержавного значення тощо. Тому важливим є знання норм відповідного законодавства, вміння їх застосовувати, беручи участь у виборах і референдумах не лише як виборець.

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року // ВВРУ. – 1996. - №30. – Ст. 141.

Питання організації підготовки та проведення виборів і референдумів, як і питання правової освіти, регулюються і узгоджуються із законами України й іншими нормативно-правовими актами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, Центральної виборчої комісії, виборчих комісій та комісій з референдумів.

На нашу думку, на сучасному етапі цей процес ускладнений деякими проблемами, зокрема: практично кожна виборча кампанія відбувається за новим законом, до якого вносяться зміни безпосередньо перед початком її проведення, а закон про референдуми містить цілу низку застарілих понять і норм. Крім того, назріла нагальна проблема реформування політичної системи держави. Це, звичайно, спричиняє певні труднощі в питанні змісту заходів у рамках проведення правового навчання виборців та інших учасників виборчого процесу і референдумів.

Виборчий процес загалом своєю складністю та важливістю вимагає від його учасників відповідального ставлення до всіх його складових.

Чинне виборче законодавство передбачає різноманітні форми участі громадян України у виборчому процесі та референдумах. І про це вони повинні знати. До дня голосування громадяни можуть також брати участь у передвиборній агітації, знайомитися з передвиборними програмами та біографічними даними кандидатів, рішеннями виборчих комісій, органів державної влади, місцевого самоврядування, що стосуються виборів. Вони можуть бути обрані до складу виборчих комісій та виступати в ролі організаторів виборів, референдумів із визначеними законом повноваженнями, або брати участь у виборчому процесі як кандидати на виборну посаду.

У виборчій кампанії громадянин може брати участь як довірена особа кандидата, уповноважена особа партії чи блоку, офіційний спостерігач, контролюючи дотримання суб'єктами виборчого процесу принципів гласності, відкритості, свободи агітації, вільного волевиявлення, таємного голосування, неупередженості до кандидатів з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також представляти засоби масової інформації.

Участь у референдумах так само не обмежується для громадян України лише голосуванням. Відповідним законом передбачено: ініціювання громадянами всеукраїнського і місцевого референдумів згідно з визначеною процедурою; збирання підписів громадян під вимогою проведення референдуму; ведення агітації “за” або “проти” оголошення референдумів, прийняття закону або іншого рішення; організація і проведення відповідних зборів громадян; робота в комісіях з референдуму; з метою забезпечення гласності присутність спостерігачів у день проведення референдуму в приміщеннях для голосування або на засіданнях комісій з референдуму тощо.

Саме роз'ясненням вище перелічених та багатьох інших питань наповнений зміст нашої правоосвітньої діяльності серед населення області. А ефективність організації цієї роботи в результаті має забезпечити проведення легітимних, демократичних виборів і референдумів, суспільно-політичну стабільність в регіоні, умови для подальшого соціально-економічного розвитку.

Проблема підвищення правової культури учасників виборчого процесу та референдумів є досить масштабною, комплексною і системною. Для наочності наведу окремі цифри. Лише в Хмельницькій області необхідно охопити навчанням 1 мільйон 110 тисяч громадян, які є потенційними учасниками виборчого процесу. Крім того, таке навчання потрібне не лише в період виборчих кампаній, а постійно. Оскільки кожного року громадяни області, досягаючи 18-річного віку, отримують право на участь у виборах, а отже, вони повинні мати відповідні знання як щодо виборчого законодавства, так і законів, що визначають повноваження осіб, які обираються тощо.

Крім того, оскільки наше суспільство розвивається і торує шлях державотворення, то, як уже зазначалося, законодавство поступово удосконалюється, а отже, змінюється. Тобто проблема підвищення рівня правової культури населення взагалі та учасників виборчого процесу зокрема є актуальною практично завжди, в тому числі і в нашій області. Питанням її розв'язання приділяється значна увага з боку держави. Правові засади регулювання правоосвітньої діяльності закріплені у Національній програмі правової освіти населення, яка визначає і основні напрямки підвищення рівня правосвідомості громадян. Ця програма затверджена відповідним Указом Президента України Л.Д.Кучми² у 2001 року.

Спеціальні питання правового інформування учасників виборчого процесу передбачені у Концепції підвищення правової культури учасників виборчого процесу та референдумів в Україні, схваленій Указом Президента України³ в грудні 2000 року.

Правовою базою здійснення правоосвітньої та правовиховної роботи у Хмельницькій області є затвердженням розпорядженням голови облдержадміністрації в грудні 2001 року Обласна програма правової освіти населення на 2002-2005 роки, що передбачає різноманітні форми правоосвітньої діяльності, реалізація яких здійснюється спільними зусиллями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних закладів, закладів і установ культури, засобів масової інформації, а також Регіональні заходи щодо реалізації Концепції підвищення правової культури учасників виборчого процесу та референдумів в Україні, затверджені розпорядженням голови обласної державної адміністрації в березні того ж року, з внесеними в них змінами та доповненнями, що стосуються роз'яснення законодавства про вибори Президента України, відповідно до рекомендацій Всеукраїнської наради з питань щодо реалізації зазначеної Концепції, яка відбулася під головуванням віце-прем'єр-міністра України Д.В. Табачника.

Наша область як невіддільна складова України бере активну участь в демократичних та державотворчих процесах, що відбуваються в країні та суспільстві. У регіоні приділяється значна увага питанням реалізації основних напрямків Концепції підвищення правової культури учасників виборчого процесу.

Координуючу та організовуючу функцію в цьому процесі забезпечують відповідні координаційно-методичні ради з правової освіти. В області створено і діють обласна та 25 районних і міських рад з правової освіти населення, які координують правовиховну роботу на відповідних територіях. Засідання рад проводяться щоквартально, на них розглядаються актуальні теми для певного періоду часу, приймаються відповідні рекомендації.

В цьому році започатковано проведення виїзних засідань обласної координаційно-методичної ради з правовиховної освіти. На останньому такому засіданні, яке відбулося в лютому на базі Дунаєвської райдержадміністрації, розглядалося питання про стан правоосвітньої та правовиховної роботи в зазначеному районі.

Слід наголосити, що у період підготовки до виборів Президента України 2004 року правоосвітня діяльність в області спрямовується на виконання таких основних завдань:

- сприяння підвищенню правосвідомості та активності виборців;
- створення належних умов набуття широкими верствами населення знань з конституційного права, зокрема законодавства про вибори;

² Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 року // ОВУ. – 2001. – №43. – Ст. 1921.

³ Про Концепцію підвищення правової культури учасників виборчого процесу та референдумів в Україні: Указ Президента України від 8 грудня 2000 року // ОВУ. – 2000. – №50. – Ст. 2151.

- формування системи надання консультаційної допомоги кандидатам, політичним партіям, виборчим блокам партій, довіреним особам кандидатів, уповноваженим особам політичних партій;

- запобігання порушенням виборчого законодавства;

- надання методичної допомоги органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування щодо практичного застосування законодавства про вибори.

У 2003 році в рамках виконання заходів Обласної програми правової освіти населення з 23 по 28 червня в області проведено тиждень правових знань, присвячений Дню Конституції, під час якого була активізована робота щодо роз'яснення норм Конституції України та конституційного законодавства. Значна увага приділялася роз'ясненню норм виборчого законодавства України.

У період з 1 по 10 жовтня минулого року згідно з відповідним розпорядженням голови облдержадміністрації в області з нагоди Дня юриста проходила декада правових знань “Захист прав людини і громадянина”, під час якої проведено низку масових заходів правовиховного характеру, серед них: лекції у трудових колективах, виступи у засобах масової інформації, диспути, бесіди, круглі столи, день правового інформування на тему “Верховенство права – необхідна умова побудови правової держави”. В ході проведення цих заходів розглядалися також актуальні питання виборчого законодавства.

Відповідно до спільного наказу Хмельницького обласного управління юстиції та управління освіти і науки облдержадміністрації в листопаді 2003 року в навчальних закладах області проведено місяць правових знань. В ході реалізації заходів цього місячника Хмельницьким інститутом регіонального управління і права організовано виступи лекторських груп у вищих навчальних закладах міста. Серед тем виступів, наприклад, така: “Правові і моральні аспекти виборчого процесу”.

Також відповідно до затвердженого графіка відбулися виїзди по області громадської приймальні, під час яких велика увага приділялася роз'ясненню виборчого законодавства.

За участю команд вищих навчальних закладів м. Хмельницького на базі Хмельницького інституту регіонального управління і права проведено інтелектуальну гру “Аргумент. Виборчі технології”. Під час цієї гри, яка транслювалася в прямому ефірі по місцевому телебаченню, студенти обговорювали з представниками різних політичних сил суспільно-політичну ситуацію в країні. Дискутували з приводу запропонованої Президентом України конституційної реформи, висловлювали свої думки про виборче законодавство та виборчий процес.

В рамках місяця правових знань у Хмельницькому юридичному колегіумі відбулася Перша Хмельницька міська учнівська конференція на тему: “Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні. Виборче право як одне з політичних прав людини”.

Проводиться відповідна робота щодо роз'яснення виборчого законодавства і в районах області. Найпоширенішою формою цієї роботи є виїзд лекторських груп, що створені при районних державних адміністраціях, у сільські населенні пункти, зустріч з працівниками сільськогосподарських підприємств тощо. До складу таких груп входять кваліфіковані працівники місцевих органів виконавчої влади.

В області стало традиційним проведення Єдиних днів інформування громадян, які відбуваються щомісячно кожної третьої п'ятниці. Їх проведення має на меті роз'яснення громадянам законів України, інших нормативно-правових актів та змін до них, оперативне інформування щодо законодавчих новацій, а тематика, хоча й розробляється на рік, але є гнучкою і в обов'язковому порядку передбачає питання, які в тій чи іншій мірі стосуються виборів, референдумів та їх учасників. До прикладу, у 2002 році в рамках проведення такої

роботи серед інших розглядалися теми: “Законодавча база “Виборів 2002”; “Про суспільно-політичну ситуацію в області напередодні парламентських виборів”; “Суспільно-політична ситуація в регіоні та результати виборчої кампанії”; “Конституція - основний закон функціонування держави”.

Оскільки протягом 2003 року в суспільстві тривали дискусії навколо питання необхідності проведення політичної реформи та її змістового наповнення, в тому числі й стосовно виборчих систем та часу і періодичності проведення виборів, законодавчої значимості результатів референдумів тощо, тому єдині дні інформування населення області були присвячені зазначеним темам, зокрема: “Реформа політичної системи України. Проблеми і перспективи”; “Конституційні зміни в Україні - гарантія демократичного розвитку українського суспільства”.

В примірну тематику єдиних днів інформування населення області в 2004 році, затверджену головою облдержадміністрації В.М. Лундишевим серед інших, внесені такі питання: “Чинне законодавство України, що регулює порядок проведення виборів Президента України” та “Правові засади організації і діяльності політичних партій в Україні та їхній вплив на суспільно-політичну ситуацію в регіоні напередодні чергових виборів Президента України”. Перша із зазначених тем розглядалася 20 числа минулого місяця, а друга запланована на вересень поточного року.

Довідково-аналітичні матеріали з тематики виступів робочих груп з підготовки та проведення днів інформування з вищезазначених тем розробляються відповідними фахівцями, в основному, працівниками обласного управління юстиції та управління з питань внутрішньої політики облдержадміністрації, після чого надсилаються в райдержадміністрації, міськвиконкоми, редакції регіональних ЗМІ. Широко практикуються і виїзди зазначених робочих груп в регіони області, де на зустрічах з трудовими колективами, громадянами за місцем проживання, активістами громадського руху, ветеранами, представниками різних соціальних груп та політичних сил розглядаються відповідні актуальні теми.

Як уже зазначалося, у 2003 році ключовою політичною подією в житті країни було винесення з ініціативи Президента України на всенародне обговорення змін до Конституції України. Частина цих змін безпосередньо стосувалася виборчого процесу. Як свідчить аналіз роботи громадських приймалень по обговоренню законопроекту про внесення змін до Конституції України, що працювали в області в усіх районних центрах та містах обласного значення, громадяни виявили значну зацікавленість до питань щодо черговості проведення виборів, порядку обрання парламенту, Глави держави, органів місцевого самоврядування.

Слід зауважити, що формування політико-правових знань відбувається протягом усього життя людини. Тому, як правило, вчені виокремлюють три основних етапи розвитку таких знань у звичайного громадянина, які збігаються з етапами його політичної соціалізації, тобто залучення у політику.

На першому етапі, починаючи десь з 12 років, людина набуває здатності до логічних та абстрактних узагальнень. Чинниками, що справляють вирішальний вплив засвоєння зазначених знань у цей період, виступають родина, школа, засоби масової інформації, групи однолітків, політичні та громадські інститути. Щоправда знання дітей у цьому віці мають поверхневий характер і здебільшого є відображенням уподобань і дій їхніх батьків, родичів, друзів, кумирів.

Другий етап (18-25 років) характеризується усталенням відповідних знань особистості, виробленням власної громадянської позиції, формуванням уявлень про свої права і обов'язки.

На третьому етапі (після 25-ти років) відбувається кристалізація політико-правових знань і уявлень. Це детермінується більшим рівнем розвитку загальної свідомості людини та отриманням конкретного життєвого досвіду.

Спираючись на зазначене, зрозуміло, що правоосвітній процес повинен починатися вже зі “шкільної лави”, звісно, добираючи при цьому відповідні віковим особливостям форми та методи роботи, крім того, він має бути неперервним та відповідати принципу наступності. Найбільшу роботу з цього питання проводять загальноосвітні навчальні заклади та окремі позашкільні установи.

В нашій області приділяється значна увага засвоєнню правових знань, в тому числі й виборчого законодавства, школярами, які в майбутньому поповнять лави учасників виборчих процесів та референдумів. Правоосвітня та правовиховна діяльність у цьому напрямку здійснюється спільними зусиллями управлінь та відділів освіти і науки, центрів соціальних служб для молоді, управлінь юстиції, навчальних закладів, бібліотек. Велику роль у правороз’яснювальній роботі серед молоді відіграють мобільні консультаційні пункти та консультативні центри правової підтримки молоді. Наведу кілька прикладів. У Деражнянській центральній районній бібліотеці проведено круглі столи з учнями 10-11 класів, на яких обговорено питання обрання, повноважень та діяльності Президента України. В усіх навчальних закладах цього району організовано виставки літератури на виборчу тематику. У Білогірському районі в ході місяця правових знань був проведений конкурс серед юних правознавців на краще знання законодавства про вибори та конкурс рефератів із цих питань. У школах Новоушицького району в рамках місяця правових знань активно використовувалися такі форми правоосвітньої роботи, як круглі столи та вікторини на тему “Якщо ти обираєш уперше”. У Кам’янець-Подільському районі протягом місяця правових знань вчителями суспільних дисциплін прочитано понад 60 лекцій для педагогів та учнів старших класів, якими було охоплено всі навчальні заклади. У Довжоцькому колегіумі та Жовтневій школі проведені конкурси на кращого знавця законодавства про вибори. У 14 школах району проведені змістовні диспути серед школярів та педагогів з питань проведення виборів та референдумів. Майже у 42 школах району пройшла виставка дитячих робіт “Я вирішую долю країни”.

Беззаперечно, що велике значення у правороз’яснювальній роботі відіграє наочна агітація, а тому в області на період проведення виборчих кампаній в місцях найбільшого скупчення громадян, на підприємствах, в установах, організаціях, в органах державної влади та місцевого самоврядування облаштовуються стенди, стінгазети, готуються куточки, формуються папки-накопичувачі з матеріалами з питань роз’яснення виборчого процесу. Основну роль в цьому питанні відіграють бібліотеки як інформаційні центри, що функціонують практично у кожному населеному пункті і обслуговують на сьогодні 670 тисяч жителів області. В них проводиться систематична і цілеспрямована робота по наповненню фондів законодавчими актами, літературою з питань держави і права, періодичними виданнями. Із створенням Інтернет-центру значно розширився потенціал обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Островського. Правовому вихованню читачів сприяють численні клуби, лекторії, які діють як в бібліотеках, так і інших закладах культури. На таких засіданнях в рамках правової освіти розглядаються й питання виборчого законодавства та проведення референдумів.

Значний вплив на розвиток політичної культури учасників виборчого процесу мають політичні партії, які є одним із провідних елементів громадянського суспільства та активними суб’єктами виборчого процесу. Як складові політичної системи вони виконують роль соціальних посередників між існуючими групами виразників різноманітних інтересів та урядовими структурами, між громадянським суспільством і державою. Саме вони та їхні структури на місцях, в тому числі і в нашому регіоні, відповідно до своєї ідеології формують у громадян певний тип політичної культури, ставлення до партій та до органів влади і її посадових осіб.

Проте, оскільки ми знаходимося лише на шляху до цивілізованості в партійному середовищі, досить часто трапляються випадки, коли замість намагання підвищити політичну культуру виборців, деякі з політичних партій та їх харизматичних лідерів використовують низький рівень правової освіченості населення в своїх інтересах, не гребуючи при цьому навіть найбруднішими технологіями. Одним із методів боротьби з подібними явищами є набуття громадянами відповідних правових знань і досвіду, адже освічену людину неможливо ні обдурити, ні маніпулювати нею. Саме освіченість, знання сутності законів, причетність до чеснот цивілізації роблять демократію природною нормою й потребою існування суспільства та кожного окремого громадянина.

Нині на Хмельниччині органами юстиції зареєстровано 80 обласних організацій політичних партій. Їх спектр включає всі ідеологічні напрямки. Разом з тим, завдяки виваженості, толерантності їх лідерів та цілеспрямованій співпраці з ними органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в області не допущено відкритого протистояння, ворожості і гостроконфліктних ситуацій, спровокованих представниками різнополусних політичних сил, навіть під час проведення виборчих кампаній. Значною мірою сприяє стабільності суспільно-політичної ситуації в регіоні робота консультативно-політичних рад, що діють як при обласній раді та обласній державній адміністрації, так і на місцях. Співголовами цих рад є керівники зазначених органів влади, а до складу входять лідери всіх зареєстрованих місцевих осередків політичних партій. На засіданнях цих рад, серед інших актуальних питань сьогодення, розглядаються й питання правничого змісту, в тому числі й щодо виборчих процесів та референдумів.

Зокрема у 2001 році одне із засідань було присвячене роз'ясненню основних положень Закону України "Про політичні партії"⁴, у 2002 році – законодавства про вибори народних депутатів, депутатів органів місцевого самоврядування, сільських, селищних та міських голів. У 2003 році велась полеміка навколо питання політичного реформування, переходу до парламентсько-президентської форми правління, доцільності введення пропорційної моделі виборчої системи, процедури виборів Глави держави тощо. Нині надійшли пропозиції від представників регіонального політикуму обговорити, спираючись на відповідне законодавство, питання щодо організації в області виборчої президентської кампанії і заходи щодо забезпечення у зв'язку з виборами політичної стабільності в регіоні.

Важлива і незаперечна роль у підвищенні правової культури учасників виборчого процесу засобів масової інформації. Саме вони є тим найбільш охоплюючим інструментом, за допомогою якого проводиться роз'яснення населенню норм виборчого законодавства та доводиться інформація щодо організації та проведення виборів.

Засоби масової інформації є також провідником ідей щодо демократичних змін у суспільстві, а тому повинні виважено і об'єктивно висвітлювати події виборчого процесу, ініціювати та організовувати заходи з підвищення правової культури учасників виборчого процесу.

На виконання Обласної програми правової освіти населення на 2002-2005 роки та регіональних заходів щодо реалізації концепції підвищення правової культури учасників виборчого процесу та референдумів в Україні, управлінням у справах преси та інформації зорієнтовано редакторів комунальних та найбільш тиражних видань області на постійну пропаганду та популяризацію правових знань серед населення регіону.

Як уже зазначалося, питання підвищення правової культури учасників виборчого процесу є досить масштабним. Адже завдання полягає не лише у правоосвітній діяльності суто серед виборців.

⁴ Про політичні партії: Закон України від 5 квітня 2001 року // ОВУ. – 2001. – №17. – Ст.728.

Тому, поряд з роз'ясненням виборчого законодавства багаточисельній аудиторії виборців області, необхідно також проводити відповідну роботу і з категорією осіб, які беруть участь у виборах як їх організатори, в тому числі посадових осіб органів, що утворюють виборчі комісії. Підвищення їх правової культури передбачає, насамперед, підвищення рівня їх професійних знань, набуття організаторських навиків, необхідних для кваліфікованого проведення виборчих кампаній. В цьому напрямку активна робота здійснюється Центром перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ та організацій.

Так, у 2002 році на базі Центру проведено короткотермінові семінари з вищезазначеної тематики та науково-теоретичні конференції "Вибори та політичні процеси", "Правова культура та правова свідомість учасників виборчого процесу", навчання 45-ти потоків відповідних спеціалістів, з них - 18 потоків представляли голови та секретарі органів місцевого самоврядування, 27 потоків - керівники та спеціалісти місцевих органів виконавчої влади. В минулому році навчання пройшли 40 потоків, з яких 23 - склали представники органів місцевого самоврядування, 7 - місцевих органів виконавчої влади. Уже в цьому році навчанням було охоплено 12 потоків спеціалістів, з яких 6 - для органів місцевого самоврядування та 6 - для місцевих органів виконавчої влади. Тобто завдяки продуманій та системній діяльності зазначеного Центру в області створені належні умови для навчання такої категорії учасників виборчого процесу, як організатори виборів.

Важливо пам'ятати, що виборчі комісії в Україні працюють на громадських засадах, до їх складу входять громадяни, які у більшості випадків не мають спеціальних знань з питань проведення виборів та застосування виборчого законодавства, за порушення якого, до речі, передбачена кримінальна відповідальність. Знову ж таки, не можна забувати і про зміни в законодавстві. А тому, особливо у період підготовки до виборів, необхідно активно проводити правороз'яснювальну роботу з цією категорією осіб. Форми цієї роботи можуть бути різноманітними: підготовка тематичних збірників законодавства, проведення нарад, семінарів, тренінгів, лекцій тощо.

Слід завжди пам'ятати, що свою політичну функцію вибори можуть виконати лише за наявності розвинутої правової культури їх учасників, дієвого законодавства та неухильного його виконання всіма громадянами та посадовими особами. Від належного проведення виборів у державі залежить становлення України як правової, демократичної держави.

Правова культура як природний результат цивілізаційного розвитку має водночас могутній зворотний вплив на процеси постійного відтворення функціонування конкретно-історичних суспільств. Таким чином, правова культура не повинна бути привілеєм юристів або осіб, що розуміються на законодавстві та законотворенні. Вона глибоко пов'язана із загальною культурою, моральністю, побутом, звичками людей, від неї також багато в чому залежить ефективність законів, що ухвалюються, а також практична діяльність державних органів.

Поняття правової культури є багатоаспектним. Досвід історичного розвитку сучасної цивілізації свідчить про тісний зв'язок правової культури з менталітетом нації, загальною культурою людей, з її станом у суспільстві.

Чим вищий рівень правової культури громадянина, тим більше він схильний до демократичних змін. Рівень культури, особливо політичної та правової, впливає на особистість людини, на розуміння і усвідомлення нею значимості та обов'язковості її участі у політичному житті держави, наявності відчуття ефективності цієї участі в політичному процесі. Потрібно усвідомити, що свою політичну функцію вибори можуть виконати лише за наявності високої

правової культури їх учасників, дієздатного законодавства, його неухильного дотримання всіма громадянами і посадовими особами. Саме максимум уваги до цієї проблеми, охоплення заходами, спрямованими на підвищення правової культури, широкого кола різних категорій населення сприятиме проведенню легітимних, демократичних виборів.

Тільки політично освічені громадяни з розвинутим почуттям громадянської гідності, усвідомленням причетності до державотворчих процесів є головною умовою становлення демократичного суспільства. Вміння кожним громадянином дотримуватися законів, жити в створених ними умовах, шанувати лідера держави, її мову і символи допоможе нам відродити та розчистити від замулу глибокі джерела українського народовладдя.

Човак В.В.,

помічник-консультант

народного депутата України

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: АНАЛІЗ ТА ПРОБЛЕМИ

Послугуючись простими словами, явище корупції можна визначити як зловживання державною посадою, до якого вдається особа, щоб одержати користь для себе або для іншої особи чи осіб. Корупційними вважаються такі дії: посадовець приймає, випрошує або вимагає винагороду за певну послугу, а представник приватного бізнесу пропонує винагороду за послугу, завдяки якій він, оминувши закон, здобуде особисту вигоду чи переваги в конкуренції.

Корупція свідчить про слабкість політичної, соціальної, правової та економічної систем держави. Ефективним критерієм, що дає змогу кваліфікувати дії особи як корупційні, вважають міру відкритості, прозорості та підзвітності таких дій.

Загалом корупція процвітає в таких країнах, де немає сильних інститутів управління, де через невідповідну політику уряду та діяльність органів влади виникають умови для поширення цього явища, де інститути контролю (парламент, судова система, громадянське суспільство тощо) не здійснюють належних антикорупційних заходів або самі перетворилися на корумповані структури.

Забезпечення реалізації зазначених напрямків державної політики, виконання законодавчих та нормативних актів з питань державної служби та боротьби з корупцією покладено на Головне управління державної служби України.

В межах своїх повноважень ним здійснюється комплекс законів, передбачених Комплексною програмою профілактики злочинності на 2001-2005 роки, Концепцією боротьби з корупцією на 1998-2005 роки, указами Президента України "Про додаткові заходи щодо посилення боротьби з корупцією, іншими протиправними діями в соціально-економічній сфері та забезпечення економного витрачання державних коштів", "Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією" та "Про заходи щодо посилення контролю за декларуванням доходів особами, уповноваженими на виконання функцій держави"¹.

¹ Про державну службу: Закон України від 16.12.1993р. № 3723-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – 490 с.